

TACTICI ȘI METODE COMUNISTE DE MARGINALIZARE A BISERICII ORTODOXE ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ ÎN ANII 1944-1965

Ludmila TIHONOV

Născută la 15 noiembrie 1962, în satul Peresecina, raionul Orhei. Absolventă a Facultății de Istorie a Universității de Stat din Moldova (1987). În 2000 susține teza de doctor în științe istorice în cadrul USM. 2000-2006 – lector superior, Facultatea Istorie și Relații Internaționale, Universitatea Liberă Internațională din Moldova; 2006-2010 – conferențiar universitar, șef-catedră Istorie, Facultatea Istorie și Relații Internaționale, Universitatea Liberă Internațională din Moldova; 2010 – membru al Comisiei Prezidențiale privind studierea și apreciere a regimului totalitar-comunist din Republica Moldova; 2010-2011 – Decan-interimar la Facultatea Istorie și Relații Internaționale, ULIM. Autor al monografiei Politica statului sovietic față de cultele din RSS Moldovenească (1944-1965). Autor al unor studii și articole privind politica statului sovietic față de culte; teroarea comunistă în Basarabia; deportările staliniste; statutul minorităților naționale în RSSM.

ABSTRACT

With the creation of the Moldavian SSR, the communist regime introduces new mechanisms to close the churches provide for coercive measures against the clergy, who was accused of gossip against Soviet power, the collection of funds for repair of churches, the service divine parishioners from other localities than those entrusted etc. For these and other fabricated accusations against clergy, some priests were deposed and deprived of dinner - therefore being closed churches in serving. In this article the author will try to point out tactics and communist methods of marginalization of the Orthodox Church in Moldavian SSR during 1944-1965.

Cuvinte-cheie: RSSM, Uniunea Sovietică, Biserica Ortodoxă, marginalizare, organele securității de Stat.

În primăvara și vara anului 1944 Basarabia a revenit la statutul impus de Uniunea Sovietică în 1940. Schimbări esențiale a cunoscut și Biserica Ortodoxă din R.S.S.M., care a fost supusă Patriarhiei Ortodoxe Ruse. Prin conținut și prin formă, Biserica Ortodoxă era incompatibilă cu regimul comunist, al cărui scop consta în excluderea bisericii din viața „sovietică luminoasă”, în conformitate cu ideologia comunistă cu privire la religie, a fost instituit un mecanism care dirija activitatea antireligioasă. Instituțiile care luptau contra elementelor antisovietice din rândurile clerului și ale credincioșilor din R.S.S.M. se numeau: Consiliul pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse, Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. și cel al R.S.S.M., organele securității de stat și alte structuri [23].

Veriga de legătură dintre organele republicane și cele unionale era împuternicitul Consiliului pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse pentru R.S.S.M., care și-a început activitatea în iulie 1945 [23] și a cărui misiune consta în informarea operativă a Guvernului U.R.S.S. privind starea cultelor, întocmirea buletinelor informative etc.

Soarta Bisericii Ortodoxe din R.S.S.M. a fost decisă în timpul „colaborării” dintre P. Romenski, împuternicitul moscovit la Chișinău episcopul, iar mai târziu arhiepiscopul Chișinăului și al Moldovei, și L. Karpov, președintele Consiliului pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse, care era și șef de departament în Comitetul Securității de Stat [23].

Astfel, Biserica a fost supusă unui aspru control de stat în structurile Bisericii erau implantați agenți secreți pentru a o submina din interior. Agenții ocupau posturi de conducere în ierarhia bisericească⁴. Biserica era ținută într-o permanentă stare de tensiune prin închiderea locașurilor sfinte și transmiterea averii acestora organelor sovietice, prin majorarea impozitelor etc. Sistemul utiliza diverse mijloace de propagandă anti-religioasă, cum ar fi: presa, radioul, televiziunea, cinematograful, organizarea de procese judiciare publice [23].

Organele de securitate țineau o evidență strictă a numărului de biserici, a clerului, iar agenții lor secreți, infiltrați în structurile de conducere bisericești, provocau o stare de tensiune pentru a depista „elementele antisovietice” [23]. Astfel, într-un buletin informativ al Ministerului Securității de Stat al R.S.S.M., pentru perioada aprilie 1944-mai 1946, privind lupta contra elementelor antisovietice din rândurile creștinilor ortodocși și ale sectanților, ministrul Mordoveț comunica autorităților superioare de la centru următoarele: „în timpul războiului, pe teritoriul R.S.S.M. funcționau 888 de biserici, iar în anul 1946 - 582 de biserici din 950 existente” [23]. Acest decalaj se explică prin faptul că o parte dintre biserici rămăseseră fără parohii lor, care se refugiaseră în Țară, fugând de urgia roșie, altele fuseseră închise de autoritățile nou-venite. Motivele pentru care erau suspectați clerul și o parte a credincioșilor constau în învinuirile inventate de autoritățile sovietice, de ordinul: colaborarea clerului în perioada celui de-al Doilea Război Mondial cu fasciștii, propaganda antisovietică și naționalistă. Astfel, în 1946 au fost întocmite 17 dosare pentru 48 de persoane, iar sub urmărire penală se aflau încă 137 de persoane - preoți și credincioși, cu toate că încă în 1944 aceleași organe de securitate informau centrul că pe teritoriul republicii nu sunt depistate elemente antisovietice în rândurile clerului, iar atitudinea lor față de puterea sovietică este loială [23].

Contrar decretului privind separarea religiei de stat, statul se implica tot mai intens în activitatea bisericii, impunând pentru funcțiile de conducere ale acesteia persoane de încredere ale Partidului Comunist. Însuși ierarhul Bisericii Ortodoxe din R.S.S.M., Ieronim, rus de origine, era o creatură a regimului comunist și se afla în strânsă colaborare cu organele de stat comuniste. Astfel, la 1 noiembrie 1945, episcopul Chișinăului și al Moldovei adresează o scrisoare de felicitare conducătorului statului sovietic I.V. Stalin cu ocazia aniversării a 28-a a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și face o donație de 200 mii de ruble pentru familiile eroilor Armatei Roșii - un mod slugarnic de a-și demonstra devotamentul față de conducerea statului sovietic" [23].

Pas cu pas, Partidul Comunist realizează obiectivele programului ateist. În 1946 comuniștii au constatat că, pentru a distruge Biserica și credința, este necesară o revizuire a hotărârii privind impozitarea acesteia, biserici, La 3 decembrie 1946 Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. adoptă hotărârea nr. 2584 cu privire la impozitarea slujitorilor cultelor [1].

În conformitate cu decizia menționată, ministrul de Finanțe era obligat să întrețină legătură cu împuternicitul Consiliului pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse în R.S.S.M. privind evidența slujitorilor cultelor și onorarea impozitelor de către aceștia [2]. Hotărârea a generat nedumeriri în rândurile clerului și ale credincioșilor. Multe biserici și mănăstiri au renunțat la proprietatea funciară pe care o dețineau, deoarece impozitele întreceau veniturile [2].

În consecință, noua conducere va lua sub un control riguros activitatea Bisericii și prin măsurile întreprinse urmărea scopul de a o slăbi și a o distruge. În 1946 cetățeanul Efim Roșea din satul Ciocâlteni, județul Orhei, îl informează pe „împuternicit” cu privire la acțiunile întreprinse de președintele sovietului sătesc pentru a împiedica funcționarea bisericii din localitate [2]. În 1947 mai mulți slujitori ai cultelor au apelat la instanțele superioare pentru a stopa acțiunile cu caracter abuziv ale organelor fiscale. Era bine cunoscută imposibilitatea bisericilor de a achita impozitele stabilite, dat fiind faptul că 1947 a fost un an foarte greu din cauza secetei și a foametei organizate de regim. În acest context, protoiereul din județul Bălți, V. Cormiș, a adresat un apel către episcopul Chișinăului și al Moldovei, Benedict, solicitând stabilirea noului sistem impozitar [3].

Micșorarea impozitelor, însă, nu intra în planurile comuniștilor. Mai, mult decât atât, în 1947, an în care, pe de o parte, erau expediate din republică produsele alimentare, iar pe de altă parte, erau aduse ajutoare alimentare, Romenski, împuternicitul moscovit pentru problemele Bisericii

Ortodoxe Ruse în R.S.S.M., condiționa repartizarea ajutoarelor către populație de achitarea impozitelor față de stat, în timp ce populația murea de foame [4].

Acțiunile reprezentanților puterii sovietice îndreptate împotriva credincioșilor erau dintre cele mai variate. La 29 mai 1947, Comitetul Executiv din Ceadâr-Lunga a confiscat casa bisericii din satul Tvardița, același raion, iar casa bisericii din satul Caracui a fost confiscată de către președintele sovietului sătesc în interesul său personal[4].

Îndrăzneță pentru acele timpuri este scrisoarea cetățeanului Gheorghe Smochină din satul Lipnic, raionul Ocnîța, care, fiind ales responsabil pentru funcționarea bisericii, adresează lui Rusnac, deputat în Sovietul Suprem ai U.R.S.S., o cerere de înlocuire a preotului bisericii din localitate, parohul Mastițki, care nu cunoaște limba română și insultă enoriașii[4]. Pentru declarația sa, Gheorghe Smochină a fost înscris pe lista elementelor antisovietice.

Contrar decretului privind separarea religiei de stat, statul se implica tot mai intens în activitatea bisericii, impunând pentru funcțiile de conducere ale acesteia persoane de încredere ale Partidului Comunist. Însuși ierarhul Bisericii Ortodoxe din R.S.S.M., Ieronim, rus de origine, era o creatură a regimului comunist și se afla în strânsă colaborare cu organele de stat comuniste. Astfel, la 1 noiembrie 1945, episcopul Chișinăului și al Moldovei populație de achitarea impozitelor față de stat, în timp ce populația murea de foame[5].

Îndrăzneță pentru acele timpuri este scrisoarea cetățeanului Gheorghe Smochină din satul Lipnic, raionul Ocnîța, care, fiind ales responsabil pentru funcționarea bisericii, adresează lui Rusnac, deputat în Sovietul Suprem ai U.R.S.S., o cerere de înlocuire a preotului bisericii din localitate, parohul Mastițki, care nu cunoaște limba română și insultă enoriașii [8]. Pentru declarația sa, Gheorghe Smochină a fost înscris pe lista elementelor antisovietice.

Orice protest manifestat de către credincioși era considerat antisovietic. Astfel, viceministrul Securității de Stat a R.S.S.M., Kozacenko, într-un buletin informativ din anul 1947, evidențiază elementele reacționare antisovietice din rândul clerului, care, chipurile, presupuneau declanșarea unui război între U.R.S.S., pe de o parte, și Anglia și S.U.A., pe de altă parte, și inevitabila cădere a puterii sovietice. Aceste postulate au servit drept învinuiri aduse preotului Leonid Cucereavâi, revenit din România. Într-o scrisoare adresată ierarhilor bisericești și mănăstirești din România, acesta descria adevărul privind situația bisericii

din R.S.S.M.: „...Impozitele exagerate au ruinat populația. Atât de mulți mor, încât abia de reușesc să-i înmormânteze. Cei rămași în viață se alimentează cu câini, mâțe, ajungând la canibalism. Biserica este separată de Stat. Multe biserici au fost închise. În Chișinău au rămas să funcționeze doar șase biserici, celelalte fiind transformate în magazine, cluburi etc., iar clerul supus la diverse chinuri”[9].

Soarta bisericilor era hotărâtă în strânsă colaborare cu organele supreme ale U.R.S.S., cu Consiliul de Miniștri al R.S.S.M. și alte structuri de stat. La 11 iulie 1949 Consiliul de Miniștri al R.S.S.M. a decis transformarea bisericii de pe strada Pavlov din Chișinău în sală pentru sport. În hotărâre se menționa: „Biserica va fi folosită pentru crearea unor condiții favorabile pentru funcționarea școlii sportive de seară”. Biserica Sfinții Apostoli Pavel și Petru de pe strada Muncești din Chișinău a fost transmisă Direcției Industriei Poligrafice pentru a fi folosită ca depozit pentru păstrarea cărților[6].

Un rol decisiv în închiderea bisericilor din R.S.S.M. l-a jucat G.G. Karpov, președinte al Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. În această funcție G.G. Karpov semna acte pentru închiderea bisericilor și mănăstirilor, pentru excluderea și condamnarea clerului și constituia acea verigă de amestec al Statului în viața internă a Bisericii. În contradicție cu decretul leninist de separare a Bisericii de Stat, Karpov, în cuvântul de salut rostit la adunarea euharistică cu ocazia a 500 de ani ai autocefaliei Bisericii Ortodoxe Ruse, menționa: „Cu 30 de ani în urmă, în U.R.S.S., prin voința poporului, Biserica a fost separată de Stat și se bucură de o deplină independență, iar relațiile stabilite între Biserică și Stat sunt absolut normale, datorită neamestecului Bisericii în activitatea Statului, iar pe de altă parte - neamestecul Statului în viața internă a Bisericii”[5]. Evident, aceste fraze au un caracter declarativ și reprezintă fățarnicia ideologiei sistemului comunist.

Înputernicitul Patriarhiei Ruse la Chișinău Romenski prezenta periodic superiorilor săi rapoarte despre evidența clerului și bisericilor, despre starea religiei în R.S.S.M. Într-un astfel de raport din anul 1949 se relatea: „De toate biserici - 931; biserici active - 558; biserici ce nu funcționează, biserici ce nu funcționează 373 [6].

În 1949, din numărul de biserici considerate că funcționează, 48 nu mai efectuau serviciul divin, deoarece aceste locașuri fuseseră lipsite de parohii lor, alte două biserici au fost incendiate. Au fost lipsiți de cinul preoțesc 25 de preoți, dintre care trei au fost arestați de către organele de

securitate²⁵. În același rând autoritățile sovietice erau îngrijorate de nivelul înalt al religiozității populației, mai ales în localitățile sătești. Astfel, Romenski, în rapoartele lui din anii 1950-1951, expediate superiorului său la Moscova, Karpov, motiva religiozitatea populației prin „fostul jug româno-moșieresc“, prin „rămășițele luptei de clasă“, prin „nivelul degradat al culturii“. Și tot acolo, contrazicându-se, de fapt, Romenski menționa că a scăzut numărul celor care frecventează biserica [6].

Pentru a împiedica menținerea spiritului românesc în sânul clerului și influența acestuia asupra populației, episcopul Chișinăului și al Moldovei, Nectarie, în colaborare cu împuternicitul moscovit, a emis o dispoziție datată cu 16 noiembrie 1950, care prevedea revizuirea bibliotecilor bisericești cu confiscarea literaturii în limbile română („moldovenească“) și rusă, editată până la 1917. Această operațiune trebuia executată de urgență, până la 1 ianuarie 1951, având ca scop „curățarea“ locașurilor sfinte de orice influență românească, care ar fi putut crea dificultăți regimului sovietic [7].

Acțiunile întreprinse de Romenski, împuternicitul pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. pentru R.S.S.M., îi permite acestuia să constate, într-unul dintre memoriile sale din anul 1951, „marile realizări socialiste“ și rezultatele obținute de propaganda ateistă în R.S.S.M., menționând că „oamenii au încetat să se teamă de Dumnezeu“, dar, totodată, „se atestă un număr de acte antisovietice din partea clerului“. Evident, Romenski era creatura regimului comunist, dar și ierarhul Bisericii Ortodoxe din R.S.S.M., Nectarie, era creat de același regim. În martie 1953, când moare Stalin, care prin politica sa de tiran a închis biserici și mănăstiri, episcopul Chișinăului și al Moldovei, Nectarie, expediază Prezidiului Consiliului de Miniștri al R.S.S.M. o telegramă prin care asigură autoritățile de stat de faptul că „clerul din Eparhia Chișinăului și a Moldovei va lupta și în continuare cu elementele antisovietice, contribuind la consolidarea țării și a păcii“. Nectarie, alias Nikolai Konstantinovici Grigoriev, de origine rus, este născut la 26 mai 1902 în satul Hohlov, gubernia Kazan, în familia unui agent de percepție, și a fost judecat la Moscova pe 28 decembrie 1930 în baza articolului 58, pct. 10 al Codului penal al R.S.F.S.R. pe un termen de 3 ani, și până în martie 1934 și-a ispășit pedeapsa în lagărele Ministerului de Interne al U.R.S.S. În perioada 10 octombrie 1944-20 aprilie 1946 acesta s-a aflat într-o închisoare din Moscova, de unde a fost eliberat fără judecată. Din august 1948, este, mai întâi, episcop, iar din februarie 1956 arhiepiscop al Chișinăului și al Moldovei. Preferințele „ierarhului“ vorbesc

de la sine: se abona la ziarele „Правда“, „Известия“, „Литературная газета“, „Советская Молдавия“, „Советская культура“, la revistele „Коммунист“, „Вопросы философии“, „Новое время“, „Советский Союз“, „Дружба народов“, „Новый мир“, „Знамя“, „Звезда“, „Театр“, „Огонёк“, „Крокодил“[23]. Numai suferințele credincioșilor moldoveni erau departe de sufletul și aspirațiile arhiepiscopului, or, anume o atare atitudine era cerută de autoritățile comuniste.

Comisarilor pentru problemele cultelor și conducerii eparhiale din republică le erau străine aspirațiile și problemele credincioșilor din teritoriile ocupate. Aflarea lor în R.S.S.M. avea menirea să contribuie la rusificarea și sovietizarea populației, la dezrădăcinarea credinței acesteia etc.

Cu atât mai mult părea dezinteresat de situația Bisericii Ortodoxe din R.S.S.M. patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, aflat în vizită la Chișinău la 1-2 septembrie 1956. În raportul prezentat de către comisarul pentru problemele cultelor superiorului său de la Moscova sunt făcute următoarele constatări privind vizita patriarhului în capitala R.S.S.M.: „La 1 septembrie, în prima zi a vizitei sale, ierarhul rus n-a organizat recepții pentru cler și credincioși, nu s-a interesat de nici o problemă ce ține de biserică, n-a manifestat nici un interes față de problemele bisericești. Patriarhul a admirat noile construcții: bulevardul Lenin, Lacul Comsomolului, monumentele lui Lenin, Kotovski, Teatrul Moldovenesc, cinematograful „Patria“. Patriarhul n-a manifestat nici un interes față de construcțiile bisericești, n-a vizitat nici o biserică. Problemele credincioșilor și ale clerului, care erau mult prea multe în R.S.S.M., au rămas nerezolvate și după vizita patriarhului, care nu a avut nici un interes să le examineze“[8]. De altfel, de rezolvarea problemelor ce țin de credință erau dezinteresate însăși autoritățile republicane bisericești și cele de stat în persoana arhiepiscopului Chișinăului și al Moldovei și a împuternicitului pentru problemele Bisericii Ortodoxe la Chișinău. La ordinea zilei continua să rămână redeschiderea bisericilor închise cândva.

Cu toată străduința lui Romenski de a fi pe placul superiorilor săi și al regimului comunist, la 17 martie 1959, prin hotărârea nr. 104 a Consiliului de Miniștri al R.S.S.M., el este eliberat din funcție și înlocuit cu A. Oleinik, și acesta rus de origine [8]. Schimbarea respectivă coincide cu noul val de închidere a bisericilor și mănăstirilor, preconizat pentru anul 1959.

Tot în aceeași zi de 17 martie 1959, printr-o hotărâre specială a Consiliului de Miniștri al R.S.S.M., au fost excluse din lista monumentelor

de arhitectură luate sub protecția statului biserica Sf. Ilie și Catedrala Veche din Chișinău, iar în conformitate cu planul general de reconstrucție a orașului, ultima urma să fie demolată [9].

A. Oleinik, proaspăt numit în funcție, energic în acțiunile sale, a calificat drept nesatisfăcătoare activitatea predecesorului său, concludând că vina pentru lacune o poartă conducerea de vârf a republicii și că „încălcarea flagrantă a legislației sovietice față de culte diminuează transpunerea în viață a Programului Partidului Comunist față de religie și biserică“. Atitudinea sa a fost expusă Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. la 6 aprilie 1959. Pentru a redresa situația, Oleinik solicită alocații suplimentare în sumă de 15 800 ruble pentru: închirierea localului -1000 ruble; combustibil - 2 000 ruble; curățenie - 1 200 ruble; lumină - 500 ruble; reparații curente - 1 000 ruble; restabilirea funcției de secretară dactilografa; transport; cheltuieli pentru deplasări, dintre care: la Moscova - 3 000 ruble; prin republică - 3 600 ruble (câte trei deplasări pe lună); telefon - 2 000 ruble [10].

Acest calcul nu includea salariul împuternicitului. Într-un termen record, de patru zile, cerințele lui au fost satisfăcute. Mai mult decât atât, tot la 10 aprilie 1959, Consiliul de Miniștri al R.S.S.M., printr-o dispoziție specială, i-a acordat lui Oleinik un spor lunar de 1 100 de ruble la salariu [11]. Deci, pentru funcționarii respectivi erau create toate condițiile necesare, aceștia erau foarte bine plătiți din buzunarul acelorași credincioși, pentru ca ulterior celor din urmă să le fie lezat dreptul la credință.

Așadar, beneficiind de un mediu favorabil, Oleinik desfășoară o activitate energică. Reproducem câteva din tezele sale, pe care comisarul le promova cu perseverență. El este revoltat de procedura închiderii a doar 3-5 biserici pe lună: „Pentru închiderea celor 580 de biserici va fi nevoie de aproape 10 ani“ [12]. Oleinik considera că rezolvarea acestei probleme trebuie trecută pe seama Consiliului de Miniștri al republicii la intervenția sa personală.

O altă idee a zelosului funcționar consta în înrolarea în armată a tuturor preoților tineri pentru a-și face stagiul militar, ceea ce ar fi însemnat o formă de exil pentru ei [12]. Concluzia trasă de Oleinik era că distanța mică dintre biserici le face puțin frecventate și, deci, nerentabile. Pornind de la ideea că biserica Adormirii Maicii Domnului și biserica Ciuflea din Chișinău se aflau în vecinătate, în opinia comisarului, prima trebuia închisă. Biserica Sf. Gheorghe și biserica Constantin și Elena din capitală trebuiau închise sub același pretext. O situație similară era și în cazul bisericii Buna-Vestire și ai Catedralei din Chișinău [13].

Autoritățile constataseră că bisericile care au rămas în Chișinău sunt suficiente pentru numărul credincioșilor, astfel că la 16 octombrie 1959 Consiliul de Miniștri al R.S.S.M. a aprobat închiderea bisericilor menționate [13]. Un alt pretext inventat de către autorități în vara anului 1959 a fost recolta bogată din acel an și necesitatea depozitării ei în biserici, ca fiind locul cel mai potrivit.

Astfel, în vara anului respectiv, autoritățile sovietice din raionul Orhei intenționau să închidă 22 de biserici sub pretextul depozitării în ele a recoltei. Acest fapt a trezit chiar și îngrijorarea lui Oleinik, care considera că numărul de biserici ce urmau a fi închise trebuia stabilit în corespundere cu atitudinea populației față de aceste acțiuni [14].

În același an, 1959, fusese stabilit și mecanismul de utilizare a localurilor bisericilor închise. Astfel bisericile închise puteau fi întrebuințate ca magazine, cele aflate în construcție puteau fi utilizate la discreția autorităților locale, iar bisericile nou-construite puteau fi folosite în alte scopuri doar cu permisiunea Consiliului de Miniștri al U.R.S.S.[1]. Însă pentru împuternicitul Oleinik aceste decizii s-au dovedit a fi insuficiente, și la 29 septembrie 1959 el informează organele de stat despre problemele din domeniul pe care îl reprezintă, solicitând intervenția respectivă în rezolvarea acestora prin:

- declararea drept închise a bisericilor care nu mai funcționează, fără dreptul de a fi redeschise;

- suspendarea activității bisericilor închise de către sovietici în anii 1940-1941 și redeschise de autoritățile românești în anii războiului.

Cât privește cea de a doua problemă, acțiunile reprezentanților puterii sovietice locale erau foarte îndrăznețe, aceștia pretextând că își reîntorc doar ceea ce le aparținuse timp de un an de zile. Astfel de acțiuni au fost înregistrate în satul Cuhurești, raionul Florești, în satul Malovata, raionul Orhei, etc.[16].

În 1959 au fost date indicații autorităților din satul Peresecina, Orhei, de închidere a unui lăcaș sfaț din cele două existente. Comuniștii au decis să închidă biserica cu o vechime de peste 400 de ani, o adevărată operă de artă, cu icoane și obiecte de cult foarte scumpe. Acțiunea de închidere a bisericii din sat a fost însoțită de tăierea răstignirilor creștine de pe lângă fântâni și de pe marginea drumurilor. Pe furiș, creștinii au dus crucile în cimitirul din sat. O parte din obiectele de cult au fost depozitate în biserica rămasă să funcționeze, iar altele au fost adăpostite de creștini. Acesta este doar unul din multiplele exemple de protest față de politica

antireligioasă a statului [16]. Conform unei statistici oficiale, în 1959 funcționau 540 de biserici, iar 401 biserici erau închise [16].

Mecanismul de închidere a bisericilor prevedea măsuri de constrângere și împotriva clerului, care era învinuit de clevetiri contra puterii sovietice, de colectarea de mijloace pentru repararea bisericilor, de prestarea serviciului divin enoriașilor din alte localități decât cele încredințate ș.a. Pentru acestea și alte învinuiri inventate la adresa clerului, unii preoți erau destituiți și lipsiți de cin - în consecință, fiind închise bisericile la care slujeau. Astfel de cazuri au fost înregistrate pe parcursul întregii perioade pe care o studiem aici. În satul Valea Perjei din raionul Ceadâr-Lunga, președintele sovietului sătesc, Ion Vasilache, a hotărât soarta bisericii și a enoriașilor din localitate prin destituirea preotului Serghei Juncu. Locuitorii satului au considerat însă o atare acțiune nelegitimă și s-au adresat autorităților bisericești superioare printr-o scrisoare de protest semnată de 99 de persoane. Evident că răspunsul n-a urmat [17].

Biserica din satul Văsieni, construită la 1900, reprezenta o capodoperă a artei naționale, fiind excepțională prin pictura icoanelor și stilul său arhitectural modern. Dar, pentru arhiepiscopul Nectarie, toate acestea n-au constituit un obstacol în lipsirea de cin a preotului Cociubinski, parohul acestei biserici, fapt care a condus la închiderea ulterioară a bisericii [18]. La protestul enoriașilor răspunsul arhiepiscopului a fost simplu, însă categoric: „La doar 2 km distanță se află o altă biserică, deci nu este rezonabil să mai fie numit un preot pentru biserica din satul Văsieni“ [18].

A fost lipsit de cinul preoțesc și Gheorghe Strugaru din satul Grinăuți, raionul Ocnița pentru „calomnieri“ la adresa puterii sovietice [18]. Aceeași soartă a împărtășit-o și preotul Vasile Sandu din orașul Bălți, motivul fiind colectarea de mijloace pentru repararea bisericilor din satele Ustia și Obreja. Pentru că i-a servit pe enoriașii din alte localități decât cele încredințate, Ion Tătara din satul Vălcineț, raionul Otaci, a fost exclus și el din rândurile clerului [18,22].

Pentru ca un preot să fie exclus din rândurile clerului era suficient ca acesta să-și onoreze obligațiunile față de Dumnezeu și credincioși. Vasile Ciumaș, preot în satul Cetireni, a colectat semnături pentru redeschiderea bisericii din Pârlita și mijloace materiale pentru reparația bisericii din satul Vulpești. Evident, grija preotului Vasile Ciumaș pentru spiritul populației contravenea moralei comuniste, fapt pentru care acesta a fost exclus din rândurile clerului [19]. El însă a continuat să-l slujească pe

Dumnezeu, motiv pentru care din decembrie 1960 de persoana lui s-au preocupat instanțele judiciare [19].

Victimă a regimului comunist a căzut și preotul Gherasim Păduraru, care a fost lipsit de cinul preoțesc în 1952 de însuși arhiepiscopul Nectarie, fiind calificat drept un fanatic religios. Nesupunându-se însă hotărârii ierarhului său, la 11 februarie 1959 acesta a fost judecat și condamnat la doi ani privațiune de libertate cu confiscarea averii, conform articolelor 110 și 180, pct. 1 ale Codului penal al U.R.S.S. în martie 1960 preotul Păduraru a fost eliberat, dar fără dreptul de a oficia serviciul divin [3]. O amendă în sumă de 18 161 de rable i-a fost impusă preotului Ion Pânzaru pentru încălcarea legislației sovietice cu privire la culte și i s-a intentat un proces penal de către procuratura din raionul Râșcani [3].

Au fost dați pe mâna justiției preotul F. Racoviță din Leova pentru că a deschis în apartamentul său o casă de rugăciuni, preotul I. Micușă, care fusese deportat și, revenind, a continuat slujbele religioase, preotul Sochircă pentru că a botezat o tânără de 18 ani, E. Iațcu, fost călugăr la mănăstirea Dobrușa, considerat de autorități aventurier [3].

Prin convingerile sale religioase și naționale n-a convenit autorităților sovietice nici preotul Vladimir Ababii. Cităm din fișa personală a preotului: „A absolvit Seminarul Teologic din orașul Chișinău, Facultatea de Teologie, a studiat un an de zile la Facultatea de Istorie a Institutului Pedagogic „Ion Creangă“ din Chișinău, în anul 1941 este mobilizat în Armata Roșie“. Preotul Ababii a plătit scump pentru concepțiile sale. În 1947 a fost arestat și judecat pe un termen de șase ani privațiune de libertate. Pedepsa și-a ispășit-o în regiunea Stalingrad, la construcția canalului Volga-Don. A fost eliberat în 1952, înainte de expirarea termenului, dar fără a fi restabilit în cinul preoțesc. În martie 1959 a fost arestat din nou și ținut închis până la 24 septembrie 1959 pentru încălcarea legislației sovietice cu privire la culte[20, 24].

În 1960, printr-o dispoziție a organelor de partid, a fost intensificată activitatea serviciilor de agenți secreți, îndreptată împotriva bisericii și a clerului. Șaisprezece persoane alcătuiau un grup de agentură, dintre care două - Kazanțev și Iuriev - ocupau posturi de conducere în eparhie. Agenții secreți au colectat materiale compromițătoare la adresa celor mai activi slujitori ai cultului, care puteau servi drept pretext pentru excluderea lor din rândurile clerului. Numai în anul 1960 au avut de pătimit cinci preoți. Agenții le interziceau preoților să deservească mai multe parohii. Astfel, numărul de preoți s-a micșorat de la 380 la 327, iar numărul de biserici - de la 546 la 385 [20].

Prin intermediul agenților secreți a fost redus și numărul de candidați basarabeni dornici de a-și continua studiile în instituțiile teologice. Dacă în 1957 în instituțiile respective au fost admise 17 persoane, atunci în 1958 din 40 de cereri au fost acceptate doar 8, iar în 1959 din 9 persoane cu cereri doar una singură a fost înscrisă la o instituție teologică. Mai mult decât atât, erau invocate diverse motive pentru a împiedica tineretul basarabean să-și continue studiile la școlile teologice. Astfel se crea un deficit de preoți de origine română. Cererile depuse erau examinate de agentul Kazanțev, care, sub diverse pretexte, le respingea sau anunța organele de securitate. Acestea, la rândul lor, prin intermediul organelor de partid, influențau persoanele respective, iar împotriva unor candidați erau adunate materiale compromițătoare [17,23]. Astfel, Ion Ichim din satul Vărzăreștii Noi, născut în 1941, depune cerere pentru a-și face studiile la Seminarul Teologic din Odesa. Finoghin, împuternicitul Consiliului pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse din regiunea Odesa, îi cere omologului său Oleinik să găsească motive pentru a bloca inițiativa tânărului entuziast [17]. Prin astfel de metode se încerca schimbarea componenței etnice a clerului basarabean și încadrarea în viața bisericească din republică a elementelor aservite regimului.

Ca urmare a închiderii în masă a bisericilor și mănăstirilor în anii 1959-1960, în martie 1961 Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. constată că organele locale de stat nu respectă legislația sovietică cu privire la culte. Pentru a evita o pauză în procesul de lichidare a locașurilor sfinte și posibilele acțiuni de protest, guvernul U.R.S.S. a decis printr-o hotărâre specială intensificarea controlului asupra respectării legislației cu privire la culte⁶⁶. În conformitate cu această hotărâre, organele locale de stat erau obligate să urmărească activitatea ecleziastică pentru a depista încălcările legii în cauză, mai ales de către cler. În acest scop, în republică au fost organizate seminare cu secretarii comitetelor executive orășenești și raionale, cu președinții de soviete satești. În cadrul seminarelor au fost instruiți activiști de partid și de stat în vederea realizării obiectivelor preconizate prin decizia guvernului din 16 martie 1961 [19]. Conform hotărârii Biroului C.C. al RC. al Moldovei din 9 ianuarie 1962, comitetele executive raionale erau obligate să creeze comisii de competență cărora ținea supravegherea respectării de către cler a legislației sovietice cu privire la culte. Asemenea comisii au fost formate în raioanele Orhei, Dondușeni, Edineț, Călărași, Căușeni, Florești etc. Deciziile elaborate de organele supreme din republică aveau drept scop închiderea bisericilor. În anii 1960-1961 au fost închise 58 de biserici, numărul total de locașuri sfinte scăzând

până la 327[19]. Către 20 noiembrie 1963 în raionul Dondușeni fuseseră închise 34 de biserici, în raionul Edineț - 65 de biserici, în raionul Florești - 88 de biserici, în raionul Orhei - 74 de biserici. Conform unui raport, întocmit la cerința centrului de către împuternicitul pentru problemele Bisericii Ortodoxe, în 1962 în republică oficiau serviciul divin 255 de preoți, 8 dascăli, un arhiereu și 1400 de cântăreți bisericești. În zilele de sărbătoare, se menționează în raport, frecventau biserica 140 275 de credincioși, dintre care la oraș 10 248 de persoane și, respectiv, la sat - 130 027 [18]. Bineînțeles, numărul credincioșilor de la țară era mai mare, fapt explicat prin superioritatea numerică a populației rurale, dar și prin condițiile favorabile pentru păstrarea credinței.

Bisericile închise de către autorități prevalau asupra celor care mai funcționau. Pentru a-i lipsi pe enoriași de dreptul de a restabili locașurile sfinte luate cu forța, acestora li se găsea o altă menire decât cea firească. De exemplu, într-o notă informativă datată cu 1 ianuarie 1962, se menționa că urmau să fie demolate 190 de biserici: din considerentul că sunt foarte vechi - 109 biserici; din necesități de reconstrucție a orașelor și satelor - 12 biserici; din motivul că utilizarea acestora este imposibilă - 69 de biserici[16]. Locașurilor de cult le era schimbat stilul arhitectural sau erau scoase de pe listele monumentelor de arhitectură. Printr-o hotărâre a Consiliului de Miniștri din februarie 1963 s-a decis demolarea clopotniței Catedralei din Chișinău [16]. În baza unei alte decizii a organelor de stat, biserica Sf. Nicolae din orașul Orhei a fost transformată în sală de sport a școlii cu profil sportiv, iar biserica din orașul Comrat a fost transmisă Ministerului Comunicațiilor [16].

Caracterul abuziv al acțiunilor organelor de stat s-a manifestat și prin sistemul de impozitare a bisericilor, care se intensifică din an în an. Organele fiscale stabileau impozite exagerate prin care grăbeau închiderea bisericilor. În 1961, de pildă, biserica Sf. Nicolae din Orhei a fost impusă la un impozit anual egal cu 4 418 ruble, iar în 1962 bisericile i s-a cerut o contribuție pentru anul 1961 în sumă de 10 168 de ruble. Impozitul propriu - zis pentru anul 1962 constituia 14 398 de ruble [17]. Ca rezultat, biserica respectivă a fost închisă. Despre o astfel de impozitare exagerată ne vorbește și scrisoarea preotului T. Rotaru, parohul bisericii din satul Lazo, raionul Orhei, adresată Ministerului de Finanțe [17]. Doleanțele slujitorilor cultului și ale credincioșilor privind reducerea impozitelor nu erau luate în considerare, neachitarea impozitelor fiind calificată drept o încălcare a legislației sovietice cu privire la culte.

Un alt aspect al politicii comuniste antireligioase îl reprezintă lupta contra creșterii veniturilor bisericești. Evident, acestea proveneau din vânzarea lumânărilor și a altor atribute religioase, din oficierea de către preoți a ritualurilor creștine, cum ar fi botezul, cununia, sfințirea caselor, procesiunile funerare. În 1961 la Cahul se resimte o intensificare a religiozității populației în comparație cu anul 1960. În 1961 venitul bisericii provenit doar din vânzarea lumânărilor, a iconițelor etc. constituia 16 739 de ruble comparativ cu suma de 6 475 de ruble din anul precedent. În 1960 aici au fost oficiate 646 de botezuri și, respectiv, 835 în anul următor. Autoritățile sovietice au constatat că preconizata educație ateistă nu s-a realizat, or, ateismul impus n-a avut efectul scontat și o atare stare de lucruri necesita noi eforturi pentru dezrădăcinarea religiei în raionul și în orașul Cahul.

Situații similare se atestă și în alte raioane din republică. De exemplu, în raionul Fălești, venitul celor 12 biserici, în 1962, constituia 74 417 ruble, iar în 1963 venitul a 10 biserici alcătuia 88 968 de ruble. La fel, s-a înregistrat o creștere a numărului populației ce respecta ritualurile religioase. În orașul Chișinău veniturile bisericești au crescut în 1963 cu 35 387 de ruble, în comparație cu anul 1962, 43,6% dintre copiii nou - născuți erau botezați, 7,8% din căsătoriile înregistrate erau oficiate și de biserică, 20,9% din procesiunile funerare erau efectuate conform ritualului religios. La 1 ianuarie 1964, în Chișinău funcționau cinci biserici, dintre care oficiau serviciul divin numai patru, dar despre care se menționează că dețineau un tezaur bogat și mijloace financiare impunătoare [19].

În pofida interdicțiilor aplicate de către regimul comunist în domeniul cultelor, religia nu a putut fi înlăturată definitiv din viața socială a republicii, în toate localitățile se menținea un anumit număr de credincioși care frecventau biserica și respectau ritualurile religioase.

Astfel, perioada 1944-1965 se caracterizează prin promovarea de către Partidul Comunist a unei politici antireligioase, care s-a manifestat prin acțiuni violente îndreptate împotriva clerului și a credincioșilor, prin închiderea forțată a bisericilor, prin decizii ce determinau mecanismul de închidere a locașurilor sfinte, prin marginalizarea rolului religiei și al Bisericii în societate, până la excluderea lor totală. Cercetările efectuate ne permit să constatăm că politica antireligioasă comunistă, realizată prin metode represive în teritoriile românești ocupate, a durat până în 1965. Au fost închise peste 600 de biserici [19]. Numărul de biserici active a fost redus la maximum. Prin impunerea ideologiei comuniste față de religie o anumită parte a populației s-a văzut nevoită să se dezică de credință: în

special, membrii de partid, funcționarii de partid și de stat, intelectualitatea. Dar primele victime ale influenței antireligioase comuniste au fost tinerii, care puteau fi modelați mult mai ușor datorită inocenței și fragilității lor.

Era inutilă aplicarea în continuare a unor metode represive, a forței și violenței împotriva religiei și a credinței, cu atât mai mult cu cât despre ateismul militant din U.R.S.S. se știa peste hotare, fapt care îi știrbea din autoritatea internațională. Prin metodele violente aplicate Bisericii și credincioșilor, statul sovietic încălca prevederile Declarației Universale a Drepturilor Omului cu privire la religie (articolul 18), în care se menționează: „Orice om are dreptul la libertatea gândirii, de conștiință și religie; acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerea, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea singur sau împreună cu alții, atât în mod public cât și privat, prin învățătură, practici religioase, cult și îndeplinirea riturilor”[19]. Noua conducere a statului sovietic a schimbat accentele și orientarea politicii în domeniul cultelor. Pentru prima dată de la instaurarea puterii sovietice în Basarabia, în directivele Partidului Comunist s-a menționat despre unele greșeli comise de către autorități față de credincioși. Astfel, la 27 ianuarie 1965 Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S., printr-o decizie specială, obliga împuterniciții pentru problemele cultelor să informeze centrul despre nerespectarea de către autoritățile sovietice locale a legislației sovietice privind cultele și despre măsurile întreprinse pentru apărarea drepturilor credincioșilor [19]. Reorientarea politicii antireligioase a comuniștilor însemna și o renunțare la metodele violente, aplicate anterior, în favoarea educației ateiste.

Referințe bibliografice:

1. Arhiva Națională a Republicii Moldova (În continuare A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.5, f.13.
2. A.N.R.M.), f.3305, inv.1,d177, f.33.
3. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d12, f.22-23.
4. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.15, f.61.
5. A.N.R.M.), f.2848, inv.22,d.74, f.26.
6. A.N.R.M.), f.2848, inv.22,d.75, f.186.
7. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.120, f.491-492.
8. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.33, f.33.
9. A.N.R.M.), f.2848, inv.10,d.518, f.29-30.
10. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.64, f.60.
11. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.65, f.79.

12. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.56, f.8.
13. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.92, f.14.
14. A.N.R.M.), f.2848, inv.2,d.317, f.40.
15. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.104, f.28.
16. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.103, f.5.
17. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.92, f.103.
18. A.N.R.M.), f.3046, inv.11,d.09, f.34.
19. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.92, f.10.
20. Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (În continuare A.O.S.P.R.M.), f.3046, inv.1,d.5, f.13.
21. A.O.S.P.R.M.), f.3046, inv.91,d.5, f.45.
22. Beșleagă, Vladimir. *Bisericile și mănăstirile sub regimul totalitar comunist în RSSM. 1950-1960*. În: Destin Românesc, Nr.1, 1996, p. 60.
23. Pasat, Valeriu. *Трудные страницы истории Молдовы. 1940-1950*. Москва: Terra, 1994.
24. Șișcanu, Elena. *Regimul totalitar-bolșevic în R.S.S. Moldovenească. 1940-1952*. Chișinău: Civitas, 1997.